

RIKSANTIKVAREN

Postboks 8196 Dep.

0034 OSLO

Dato: **07.05.2025**Saksnr.: **2025/36735**Dok.nr.: **3**

Saksbehandler:

Marthe Holgersen

Kjørkleiv

Høring av forslag til bevaringsstrategi for næringer og industriers kulturmiljø - svar på høring

Fylkesdirektøren viser til Riksantikvarens høring av forslag til bevaringsstrategi for næringer og industriers kulturmiljø. Fylkesdirektøren vurderer strategien som et viktig verktøy for å styrke et felt som lenge har vært preget av fragmentert innsats og manglende oversikt.

Strategiens betydning og relevans

Strategien tar opp sentrale utfordringer knyttet til bevaring, bruk og kunnskap om teknisk-industrielle kulturmiljøer – og har høy relevans i et fylke som Rogaland med stor industrihistorisk bredde. Rogaland rommer kulturmiljøer som spenner fra kraft- og prosessindustri i Sauda og Kilen, til maritim næring på Karmøy og i Haugesund, og videre til hermetikk, landbruksteknologi og oljeinfrastruktur i Stavangerregionen. Disse miljøene utgjør en viktig del av landsdelens identitet, men mange er dårlig dokumentert, står uten formelt vern og er utsatt for press – særlig i den tette byen. Strategiens beskrivelse av utfordringer og muligheter er treffende og støttes.

Strategien et godt utgangspunkt for å samordne innsats og styrket arbeid regional og lokalt. Vi støtter vektleggingen av helhetlig forvaltning, tverrfaglig kunnskap og bærekraftig bruk. Samtidig bør det vestlandske næringslivet synliggjæres tydeligere. Sildesalteriene, som bygde opp Stavanger og Haugesund, bør nevnes på linje med trelastindustrien. Strategien kan også forbedres og utdypes på flere områder, som beskrevet nedenfor.

Deltemaer og prioriteringer

Vi vurderer deltemaene og de prioriterte områdene som relevante og godt valgt: *Industrien som bygde samfunnet* (industrimiljø og hjørnesteinsbedrifter), *Våre mangfoldige næringer* (byindustri og særegen småindustri), og *Industriens logistikk* (bevegelige kulturminner og infrastruktur). Samlet gir de et godt utgangspunkt for å løfte ulike deler av nærings- og industrihistorien. Deltemaene og prioriteringsområdene kan imidlertid oppleves som noe rigid avgrenset. Mange kulturmiljøer inneholder både

elementer av hjørnesteinsindustri og byindustri. Strategien bør omtale slike overlappende tilfeller for å sikre at ingen verdifulle miljøer overses.

Vi støtter understrekingen av industriell kontinuitet. Det er nettopp kontinuiteten i industrivirksomheten som gir legitimitet til videre vern og bruk. Når strategien omtaler hjørnesteinsbedrifter, kan sildesalteriene fremheves som et eksempel på virksomheter som har utviklet seg over tid og vært bærebjelker i byutviklingen på vestlandet.

Strategien bør utdype hvordan miljøer som er endret over tid fortsatt kan være verneverdige. I tillegg savner vi sterkere koblinger til eksisterende kunnskapsgrunnlag, blant annet sektorvise verneplaner.

Helhetlige kulturmiljø

Strategiens forståelse av industrimiljø som mer enn enkeltobjekter er viktig. Dette er viktige premisser. Men dette følges ikke godt nok opp i virkemiddelkapittelet. Vi anbefaler en klarere definisjon av «helhetlige industrimiljø» og konkrete råd for identifisering, dokumentasjon og forvaltning. I Rogaland har vi flere miljøer hvor behovet for slik helhetstenking er tydelig – som Sauda, der gruvedrift, smelteverk, boliger og kraftanlegg utgjør et sammenhengende kulturmiljø, og Kilen i Suldal, hvor arkitektur, kraftproduksjon og stedsforming er uløselig knyttet sammen.

Etterkrigsindustri

Etterkrigsindustriens kulturarv faller i stor grad utenfor dagens virkemidler. Selv om strategien peker på utfordringen, savner vi konkrete grep for å styrke arbeidet med denne typen kulturmiljøer. Det bør utvikles tydeligere vurderingskriterier, og nasjonale registre bør oppdateres for å fange opp denne delen av kulturarven.

Rogaland har behov for dokumentasjon og bevaring av industrihistorie fra etterkrigstida, for eksempel i tilknytning til Kverneland fabrikker (landbruksteknologi), offshore- og forsyningsanlegg i Risavika og Tananger, samt oljeanlegg og bystruktur i Stavanger. Dette er miljøer med høy historisk verdi, men som sjelden fanges opp av eksisterende vernepraksis.

Strandsonen

Mange industrimiljøer i Rogaland ligger i strandsonen og opplever stort transformasjonspress. Strategien bør styrke koblingen til gjeldende regelverk og pågående arbeid hos Riksantikvaren og Statsforvalteren. Vi mener koblingen til gjeldende regelverk og forvaltningspraksis må styrkes i strategien, inkludert juridisk handlingsrom og TEK17. Det trengs vurderingskriterier som balanserer bevaring med flomsikring og sikkerhet.

Virkemidler og økonomi

Strategien bør følges av konkrete virkemidler og tilskudd. Dagens TIK-ordning har vært viktig, men mange anlegg faller utenfor. Strategien bør signalisere enten videreføring eller ny modell for tilskudd. Restaurering av store industrimiljøer krever betydelige

ressurser. Samtidig bør koblingen til næringsutvikling styrkes, for eksempel gjennom samarbeid med reiseliv eller aktører som Enova og Innovasjon Norge.

Læringspunkter fra tidligere bevaringsprogram

Rogaland har stått uten anlegg i det nasjonale bevaringsprogrammet, til tross for sterke kandidater. En årsak kan være kontinuerlig bruk og endringer, som gjør at anleggene ikke fremstår som «urørte». Dette må strategien ta høyde for. Evalueringen i 2024 viste behov for bedre kriterier og mer åpne utvelgelsesprosesser. Disse erfaringene bør tas inn i strategien.

Rolle- og ansvarsfordeling

Strategien beskriver rollene til stat, fylkeskommune og kommune, men gir lite om hvordan ansvaret skal utøves. Fylkeskommunenes rolle som planmyndighet og utviklingsaktør bør utdypes. Kommunenes ansvar i kartlegging og planlegging må også tydeliggjøres, og statens koordineringsansvar konkretiseres.

Påstanden om manglende kompetanse bør nyanseres. Det finnes mye ekspertise – utfordringen er å mobilisere den. Strategien bør oppfordre til bredere involvering av næringsliv, frivillighet og fagmiljøer. Relevant ekspertise finnes i samfunnet, men det er viktig å involvere langt flere enn kulturmiljøforvaltningen alene. Utfordringen ligger i å mobilisere ressurser hos lokalt næringsliv, fagmiljøer, frivillige og andre aktører, slik at kompetansen som finnes blir tatt i bruk og kommer arbeidet til gode.

Kobling til sektorvise verneplaner

Flere statlige etater har utarbeidet verneplaner for industrianlegg, inkludert Statens vegvesen, NVE, Jernbanedirektoratet og Telenor. Strategien bør kobles aktivt til disse og anerkjenne dem som sentrale verktøy. I Rogaland gjelder dette blant annet broer, kraftverk og jernbane. Radiomastene på Jæren er et eksempel på viktige anlegg som faller utenfor helhetlig forvaltning i dag. Deltemaet om logistikk bør sees i sammenheng med disse planene.

Avsluttende merknader

Strategien er et viktig grep for å styrke arbeidet med nærings- og industrirelatert kulturmiljø. Fylkesdirektøren stiller seg i hovedsak positiv til forslaget, men mener følgende bør styrkes:

- Større plass til helhetlige industrimiljø og etterkrigstidens kulturarv.
- Tydeligere klargjøring av hvem (stat, fylke, kommune, privat) som finansierer kartlegging, dokumentasjon og vern – og om TIK-ordningen videreføres eller blir erstattet av en ny, mer omfattende modell.
- Ytterligere presisering av fylkeskommunenes, kommunenes og statens roller og ansvar.
- Sterkere kobling til strandsonens utfordringer.
- Bedre integrasjon med sektorvise verneplaner.

Hilsen
Lars Riese
seksjonssjef

Marthe Holgersen Kjørkleiv
rådgiver

Kopi til:

Vedlegg:

Dette dokumentet er godkjent elektronisk. Oppgi vårt saksnr. når du svarer på brevet.